

Kriittiselle geomedian lukutaidolle on suuri tarve

<https://doi.org/10.30677/terra.142022>

Nykymaailmassa elämme maantiedettä pursuavassa mediaympäristössä. Maailmalla, lähellä ja kaukana, tapahtuu koko ajan asioita ja ilmiöitä, jotka vaikuttavat paikallisesti, alueellisesti tai globaalisti luontoon, ihmiseen tai molempiin. Monet ilmiöt, kuten esimerkiksi konfliktit, sodat, talouden muutokset ja luonnonmullistukset, ylittävät yleisössä kiinnostavuuden kynnyksen, eli janoamme tietoa muualta maailmasta. Usein saamme tietoa ja uutisia maailmalta vaikkamme haluaisikaan. Informaatio maailman ilmiöistä ja tapahtumista tulvii nykyisin luoksemme monien eri medioiden kautta ja keskimäärin ripeämmin kuin ennen. Tietotekninen kehitys on päätekeijä, joka on nopeuttanut informaation leviämisen tahtia ja monimuotoisuutta. Eikä tälle näy loppua.

Nopeasti vyöryvän informaatiovirran keskellä me maantieteilijät tarkastelemme tätä tiedon tulvaa oman alamme näkökulmasta ja oman maantieteellisen sisältöosaamisen pohjalta (vrt. Hynynen ym. 2023: 95). Osaamme siis ehkä tulkita ilmiöitä kontekstissaan tai ymmärtää niiden monimutkaisempia syy-seuraussuhteita ja vaikutusketjuja. Kuitenkin voidaan aina pohtia, kykenemmekö silti arvioimaan saamamme informaation luotettavuutta ja tunnistamaan mahdolliset virheet tai harhaanjohtavuudet. Osaammeko ”lukea” sitä maantieteellistä tietoa ja informaatiota maantieteellisistä ilmiöistä, jota saamme maailmalta median välityksellä? Tarvitsemme tätä varten kriittistä lukutaitoa suojautuaksemme virheelliseltä tai harhaanjohtavalta informaatiolta, jota medioiden välityksellä vastaanotamme. Ja kun

puhutaan maantieteellisestä tiedosta, joka kertoo tietyistä paikoista tai alueista maailmassa, puhumme geomediasta ja kriittisestä geomedian lukutaidosta.

Geomedian käsite kuvaa hyvin niitä moninaisia median ja informaation muotoja, joilla voidaan välittää sijaintiin, paikkoihin tai alueisiin kytkettävissä (vastaa kysymykseen missä, eli on sijaintitietoa) olevaa informaatiota (vastaa kysymykseen mitä, eli on ominaisuustietoa) (Muukkonen 2023). Tästä käy hyvästä esimerkistä maastokartat, teemakartat, valokuvat, tilastot, diagrammit ja erilaiset tekstit. Eli kun uutiset ja muut mediat kertovat maantieteellisistä ilmiöistä tietyltä alueelta tai paikasta, välittyy tämä meille usein geomedian avulla. Esimerkiksi uutiset, vaikkapa Ukrainan sodasta tai pandemiasta, sisältävät usein eri geomedian muotoja: mukana voi olla valokuvaa, teemakarttoja, graafeja, erilaisia tekstejä ynnä muuta. Voidaan siis puhua multimodaalisesta geomediasta vaikkapa uutisissa. Tämä vaatii yleisöltä – lukijalta, kuulijalta tai katsojalta – kattavaa ja laajaa osaamista, joka luo pohjan geomedian lukutaidolle.

Geomedian muotojen moninaisuus ei ole ainoa haaste sen lukemisessa. Maailman ilmiöt – varsinkin viheliäisiin ongelmiin, megatrendeihin sekä erilaisuuteen liittyvät teemat – herättävät usein voimakkaita tunteita ja jopa kilpailevia mielipiteitä. Nykyinen ilmastonmuutos on tästä oiva esimerkki. Mielipiteet ja asenteet vaikuttavat osaltaan siihen, että informaatio voi olla usein subjektiivisesti värittyä, ja yleisöön pyritään vaikuttamaan median

kautta. Meidän täytyy sen takia osata arvioida informaation tuottajan tarkoituksiperiä. Kun informaatio tulee meille geomediana (missä sen muodoissa tahansa), tarvitsemme erityisesti kriittistä geomedian lukutaitoa (Muukkonen ym. 2022), eli taitoa ymmärtää ja tulkita esimerkiksi teemakarttoja tai valokuvia. Heikosti tai tahallaan harhaanjohtavasti laadittu teemakartta antaa väärän mielikuvan muutujasta, ilmiöstä tai niiden spatiaalisesta rakenteesta.

Erityisen huolissaan kannattaa olla niistä lukijoista, joilla ei ole maantieteilijän akateemista koulutusta tunnista ja lukea harhaanjohtavaa geomeediaa esimerkiksi kontekstin tai ilmiön ymmärtämisen kautta. On myös huomioitava, että myös lapset ja nuoret altistuvat geomedialle liki päivittäin, eikä heillä vielä ole välttämättä valmiuksia suojautua yhtä hyvin harhaanjohtavalta informaatiolta kuin aikuisilla voi olla. Yläkoulussa maantiedon ja lukiossa maantieteen opetuksessa kyllä opiskellaan relevantteja taitoja, kuten esimerkiksi karttataitoja, mutta kriittistä geomedian lukutaitoa ei riittävän suoraan ja painokkaasti mainita esimerkiksi perusopetuksen tai lukion opetussuunnitelmien perusteissa (Perusopetuksen... 2014; Lukion... 2019). Lisäksi on tunnistettu, että laajemminkin nuorten kriittisessä lukutaidossa on selkeitä puutteita ja asialle pitäisi tehdä jotakin (Kiili ym. 2023), eikä opettajien koulutukseen tue riittävästi tällä hetkellä sen opetusta (Kulju ym. 2023). Ratkaisuksi Kristian Kiili ja kumppanit (2023) tarjoavat muun muassa eri oppiaineiden laaja-alaista osallistumista tähän sivistystyöhön.

Mielestäni myöskään kriittisten geomedian lukutaitojen ei tulisi olla vain maantieteen opetuksen vastuulla, koska geomediana sisältyy monia median muotoja, eikä mikään niistä ole vain ”maantieteen omaisuutta”. Markus Hilanderin (2022: 196) mukaan maantiede toki toimii näille hyvänä harjoitus-alustana. Muun muassa tekstitaitojen tai diagrammitaitojen opettaminen on useiden oppiaineiden yhteistä työskä – valokuvista puhumattakaan. Jos kriittisen lukutaidon yhteydessä puhutaan laajemmin monilukutaidosta, jonka sateenvarjon alle kuuluu eri osa-alueita, kuten esimerkiksi visuaalinen lukutaito (vrt. Hilander 2022), niin samaan tapaan myös kriittinen geomedian lukutaito edellyttää monilukutaitoa. Voidaan siis sanoa, että nuorten laaja-alainen kriittinen geomedian lukutaito rakentuu pikkuhiljaa montaa kautta, useasta osataidosta ja useiden oppiaineiden toimesta. Toki maantieteellisiin ilmiöihin liittyvien uutisten seuraamisessa kriittistä lukutaitoa vahvistaa myös pohjalla oleva vankka maantieteen sisältöosaaminen (Hynynen ym. 2023).

Aiheen moninaisuuden ja laaja-alaisen kytkösten takia sitä tulee ehdottomasti tutkia lisää. Katavamman tutkitun tiedon saaminen kriittisestä geomedian lukutaidosta olisi ensiarvoisen tärkeää

erityisesti tässä nykypäivän informaatioyhteiskunnassa ja useiden päällekkäisten ja toisiinsa limittyvien megatrendien, muutosten ja konfliktien maailmassa. Kun aina vain suuremmat määrät maantieteellistä tietoa tai tietoa maantieteellisistä ilmiöistä saavuttaa meidät erilaisten medioiden välityksellä, tulisi meidän kehittää ihmisten kykyä erottaa luotettava tieto harhaanjohtavasta. Kriittinen geomedian lukutaito ei pelkästään suojele yksilöitä virheellisen tai harhaanjohtavan tiedon vaikutuksilta, vaan se myös edistää laajemmin yhteiskunnallista ja globaalia kehitystä muun muassa ymmärryksen lisääntymisen ja erillisuuden hyväksymisen myötä. Työsarkaa siis riittää.

KIRJALLISUUS

- Hilander, M. (2022) Visuaaliset kuvastot maantieteelliseen ajatteluun virittäjinä. *Terra* 134(3) 194–197. <<https://terra.journal.fi/article/view/121566/73055>> 26.1.2024.
- Hynynen, L. S., Jylhä, M., Lammi, P., Nylen, T. & Muukkonen, P. (2023) Geomediakyvykyys, geomedialukutaito ja niiden kehittyminen. *Terra* 135(2) 92–98. <<https://terra.journal.fi/article/view/129399>> 26.1.2024.
- Kiili, K., Hirvonen, H., Hämäläinen, E., Kanninen, L., Kiili, C., Kulju, P., Kupiainen, R., Muukkonen, P., Paakkari, L., Ruotsalainen, J. & Torppa, M. (2023) Nuoret tarvitsevat enemmän tukea kriittiseen lukemiseen. Policy brief 3/2023, CRITICAL-hanke. <https://www.aka.fi/globalassets/3-stn/1-strateginen-tutkimus/tiedon-kayttajalle/politiikkasuositukset/politiikkasuositukset/23_03_nuoret-tarvitsevat-enemman-tukea-kriittiseen-lukemiseen.pdf> 1.11.2023.
- Kulju, P., Hämäläinen, E., Hirvonen, H., Kiili, K., Kiili, C., Kupiainen, R., Kanninen, L., Torppa, M. & Muukkonen, P. (2023) Opettajien koulutuksen on edistettävä kriittisen lukutaidon perusteita. Policy-brief 9/2023, CRITICAL-hanke. <https://www.aka.fi/globalassets/3-stn/1-strateginen-tutkimus/tiedon-kayttajalle/politiikkasuositukset/politiikkasuositukset/23_09_opettajien-koulutuksen-on-edistettava-kriittisen-lukutaidon-opetusta.pdf> 1.11.2023.
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019. Määräykset ja ohjeet 2019:2a. Opetushallitus, Helsinki.
- Muukkonen, P., Hynynen, L., Jäänti, L. & Lammi, P. (2022) Geomeedia on keskeinen osa maantieteen opetusta, mutta miksi ja mitä se on? *Terra* 134(3) 191–193. <<https://terra.journal.fi/article/view/121685/73054>> 26.1.2024.
- Muukkonen, P. (2023) Varo harhaanjohtavaa tietoa. *Mantu* 53(4) 8–11. <https://issuu.com/mantulehti/docs/mantu_4_23> 12.12.2023.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus, Helsinki.

PETTERI MUUKKONEN
Terran päätoimittaja